

ПРОСКУРНЯ Т. В.,

членкиня

(Комітет з питань господарського права та процесу Національної асоціації адвокатів України),

адвокатка, керуюча партнерка

*(Адвокатське об'єднання**«Група бізнес партнерів»)*

УДК 346.9:347.919.7

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.5.22>

РОЛЬ ВЕРХОВНОГО СУДУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЄДНОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

У статті розглянуто роль Верховного Суду у процесі забезпечення єдності судової практики. Проведено аналіз такого правового інструменту, визначеного законом, як відступлення Верховного Суду від правового висновку.

Метою дослідження є пошук ефективного технічного рішення, що покращить роботу Верховного Суду та судів інших інстанцій, дозволить спростити пошукові та аналітичні процеси у Єдиному державному реєстрі судових рішень, а також модернізувати й перетворити у зручний інструмент для прогнозування судових рішень адвокатами та судьями, зменшить навантаження на працівників судового апарату та покращить контроль за дотриманням судами єдності судової практики.

Піднімається питання щодо впливу окремої думки судді на формування єдності судової практики. Розглядається актуальність забезпечення поступового переходу від попередніх правових висновків Верховного Суду, їх застосування на перспективу.

Приділяється увага такій важливій темі як створення окремого модулю у Єдиному державному реєстрі судових рішень, що може відслідковувати зміни (доповнення) попередніх правових висновків Верховного Суду, що значно спростить контрольну та аналітичну функції Верховного Суду щодо забезпечення сталості та єдності судової практики.

Порушено проблематику щодо використання Верховним Судом правових висновків зі скасованих ним же постанов, що створює певну суперечність у адвокатської спільноти та суддів та, як наслідок, – призводить до правової невизначеності.

Автор піднімає питання щодо важливості визначення поняття «подібності» (тотожності) правовідносин на законодавчому рівні, адже незважаючи на сформовану Верховним Судом судову практику, суди нижчих інстанцій продовжують застосувати суб'єктивні критерії до визначення подібності правовідносин, що негативно впливає на дотримання судами принципу єдності судової практики. Пропонується вирішити цю проблему за допомогою впровадження технічних рішень (відповідний модуль у Єдиному державному реєстрі судових рішень), обов'язкових для застосування судами всіх інстанцій, що надасть можливість встановлювати подібність/тотожність правовідносин за певними критеріями (суб'єктивний, об'єктивний, змістовний) та прогнозувати судові рішення.

Ключові слова: *правовий висновок Верховного Суду, правова позиція Верховного Суду, єдність судової практики, судова практика, штучний інтелект,*

єдина база даних, аналіз ефективності ухвалених судових рішень, механізми та інструменти забезпечення судової практики, релевантна судова практика, подібність правовідносин, окрема думка.

Proskurnya T. V. The role of the supreme court ensuring unity of judicial practice

The article examines the role of the Supreme Court in the process of ensuring the unity of judicial practice. An analysis of such the legal instrument defined by the law as the Supreme Court's departure from a legal opinion was carried out.

The purpose of the research is to find an effective technical solution that will enhance the efficiency of Supreme Court and lower courts, simplify search and analytical processes in the Unified State Register of Court Decisions, and enable its modernization into a convenient tool for predicting court rulings by lawyers and judges, will also reduce the burden on employees of the judiciary and improve oversight of courts' compliance with the unity of judicial practice.

The issue of a judge's dissenting opinion and its influence on forming a unified judicial practice is under consideration. The relevance of ensuring a gradual transition from previous legal conclusions of the Supreme Court and their prospective application is also discussed.

Attention is given to an important topic: creating a dedicated module within the Unified State Register of Court Decisions. This module could track changes (and additions) to previous legal conclusions of the Supreme Court, significantly simplifying the Supreme Court's monitoring and analytical functions in ensuring the consistency and unity of judicial practice.

A problem concerning the Supreme Court's use of legal conclusions from its own repealed decisions has been raised, which creates a certain tension among the legal community and judges and ultimately leads to legal uncertainty.

The author highlights the importance of defining the concept of "similarity" (identity) of legal relations at the legislative level. Despite the established case law of the Supreme Court, lower courts continue to apply subjective criteria to determine the similarity of legal relations, negatively impacting adherence to the principle of unity in judicial practice. To address this, it is proposed to implement technical solutions (such as a corresponding module in the Unified State Register of Court Decisions), mandatory for use by courts at all levels, which would enable the identification of similarity/identity of legal relations according to specific criteria (subjective, objective, and substantive) and allow for the prediction of court decisions.

Key words: *legal opinion of the Supreme Court, legal position of the Supreme Court, unity of judicial practice, judicial practice, artificial intelligence, unified database, analysis of the effectiveness of court decisions, mechanisms and tools for ensuring judicial practice, relevant judicial practice, similarity of legal relations, dissenting opinion.*

Вступ. Досягнення реальної єдності судової практики в Україні є вкрай гострим питанням сьогодення. Наукова спільнота разом з суддями розробляють нові механізми та інструменти, що мають ефективно забезпечити єдність судової практики. Насамперед потрібно звернути увагу на досягнення єдності судової практики саме у сфері господарського права та процесу, адже від цього залежить майбутнє бізнесу країни, передбачуваність правових наслідків для іноземних інвесторів, що напряду впливає на розвиток економіки України. Водночас без покращення роботи Верховного Суду як інструменту уніфікації ми можемо не розраховувати на швидке вирішення цієї проблеми.

Впровадження певних систем аналізу та контролю судових рішень за допомогою штучного інтелекту суттєво покращить українську правову систему та підвищить її передбачуваність.

Постановка завдання. Метою дослідження є технічне покращення роботи судової системи, що дозволить оптимізувати аналітичні процеси баз судових рішень, що своєю чергою зменшить навантаження на судовий апарат та покращить контроль за дотриманням судами фундаментального принципу єдності судової практики. Починати пошук ефективних інструментів, що дозволять досягти оптимального рівня єдності судової практики, слід саме з Верховного Суду.

Згідно з нормами статті 125 Конституції України [1] Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України.

Стаття 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2] передбачає, що Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом.

Згідно з нормами частин п'ятої та шостої статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2] висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права. Висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права.

Згідно з нормами частини четвертої статті 236 Господарського процесуального кодексу [3] України при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування норм права, викладені в постановах Верховного Суду.

Правові позиції колишнього Верховного Суду України також зберігають юридичну силу, що випливає із пункту 7 частини першої Перехідних положень Господарського процесуального кодексу України [3], де зазначено, що суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії суддів або палати (об'єднаної палати), передає справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду, якщо така колегія або палата (об'єднана палата) вважає за необхідне **відступити від висновку** щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду України.

Слід зауважити, що поняття правової позиції законодавством не визначено. Головне науково-експертне управління Верховної Ради України зазначає, що правові висновки та правові позиції не є тотожними поняттями, адже правові позиції, які викладені в мотивувальній частині постанови Верховного Суду, є обґрунтуванням певного положення, тоді як висновок – коротким формулюванням цього обґрунтування.

У такий спосіб правовий висновок – це результат застосування норм права до конкретних правовідносин, а правова позиція відображає аргументацію суду у контексті конкретного спору.

Згідно з положеннями пункту 15 частини 1 розділу I Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень, затвердженого рішенням Вищої Ради Правосуддя від 19.04.2018 № 1200/0/15-18 [4] окрема думка судді – сформований суддею письмовий документ, який є формою визначення власної позиції судді в разі незгоди з прийнятим (наданим) рішенням (висновком) або викладенням обставин, що доповнюють мотивувальну частину рішення (висновку). Окрема думка відображає правову позицію судді у конкретній справі, яка розглядалася судом, та спрямована на заперечення, уточнення або обґрунтування висновків у рішенні суду.

Тож окрему думку судді слід врахувати, формуючи загальну правову позицію. Але практичне застосування цього аспекту не зовсім зрозуміле.

Суддя Великої Палати Верховного Суду Олена Кібенко у своїй статті «Нові підходи Великої Палати Верховного Суду до забезпечення єдності судової практики» [5] зазначає, що за кордоном правники дуже ретельно відстежують окремі думки, вивчають їх доводи і підсилюють свої аргументи в наступних справах, якщо вважають, що певна позиція має

бути подолана. В Україні ще майже немає такої аналітики, але вважаю, що цей напрямок досліджень є надзвичайно перспективним. Багато суддів ВП сьогодні пишуть окремі думки не в будь-якому випадку, коли вони голосували проти ухваленого рішення, а лише в найбільш важливих, принципових питаннях – коли сподіваються на майбутній відхід ВП від «помилкової», на їх погляд, правової позиції і хочуть підготувати для цього належне підґрунтя. Це дуже важлива робота на майбутнє.

Безперечно, наявність низки окремих думок у подібних справах може свідчити про те, що чинна правова позиція є неоднозначною або застарілою і є підстави для її оновлення (уточнення).

Законодавець закріпив, що Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом. Отже, теоретично, застосування ефективних аналітичних інструментів на рівні тільки Верховного Суду уже мали б зробити значний внесок у досягненні єдності судової практики.

Заразом реальна ситуація з правовими висновками Верховного Суду, які б мали стати фундаментом досягнення єдності судової практики, м'яко кажучи, відрізняється від ідеальної.

Статтею 302 Господарського процесуального кодексу України [3] передбачено підстави для передачі справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду. Норми цієї статті передбачають, що суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії суддів, передає справу на розгляд палати, до якої входить така колегія, якщо остання вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів з цієї ж палати або у складі такої палати.

У такий спосіб у складі Верховного Суду ми маємо три механізми, необхідні для досягнення єдності судової практики: судова палата, об'єднана палата, Велика Палата.

Статтею 45 Закону України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів» встановлено, що Велика Палата Верховного Суду є постійно діючим колегіальним органом Верховного Суду, одним із головних завдань якого є здійснення касаційного перегляду судових рішень з метою забезпечення однакового застосування судами норм права, аналіз судової статистики та вивчення судової практики, узагальнення судової практики тощо.

Такий правовий інструмент як відступ Верховного Суду від попередніх висновків є важливим у системі правосуддя, який може як позитивно, так і негативно впливати на єдність судової практики. Він дозволяє Верховному Суду переглядати та змінювати свої попередні правові позиції в умовах, коли є необхідність у корекції тлумачення закону або його застосування в нових умовах. Така гнучкість у правозастосуванні, безумовно, дає позитивний вплив на єдність судової практики.

Відповідно до інформації з сайту Верховного Суду [6] <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1399652/>, станом на березень 2023 року загальна кількість постанов ВП ВС, у яких було здійснено відступ від правових висновків, за 5 років роботи ВС становить 142, із них 58 – з питань процесуального права і 84 відступи від висновків щодо застосування норм матеріального права.

Відступ від попередніх правових висновків дозволяє Верховному Суду коригувати свою практику відповідно до нових суспільних умов, змін у законодавстві або міжнародних зобов'язань держави, як-от нові рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Це сприяє актуалізації правозастосування і забезпеченню відповідності новим реаліям, що є важливим для узгодженості правової системи з міжнародними стандартами.

Ба більше, відступ Верховного Суду від попередніх правових висновків дозволяє виправити помилки або суперечності щодо застосування норми права, стимулювати розвиток права. І це також може сприяти зміцненню правової передбачуваності та ясності, а також усунути розбіжності у застосуванні права на рівні нижчих судів, які слідує за правовими позиціями Верховного Суду.

Практика відступу від попередніх правових позицій в умовах постійних законодавчих змін надає право Верховному Суду змінювати свої правові позиції відповідно до нових правових норм, що позитивно впливає на забезпечення єдності судової практики, оскільки відступ від попередніх висновків Верховного Суду дозволяє судовій системі швидше адаптуватися до законодавчих змін і забезпечити їхнє єдине застосування, що удосконалює правозастосування.

Водночас відступ від попередніх правових позицій Верховного Суду має і негативні наслідки для єдності судової практики та призводить до нестабільності таких правових позицій.

По-перше, за останні роки можна спостерігати, що Верховний Суд досить активно відступає від своїх попередніх висновків, що створює правову нестабільність і невизначеність, оскільки суди нижчих інстанцій не матимуть чіткої орієнтації щодо того, яку позицію слід вважати остаточною.

По-друге, правникам складно відслідковувати зміни у правових позиціях, адже їх не реєструють окремо в Єдиному державному реєстрі судових рішень.

У пошукових системах приватних нормативно-правових баз можна поставити фільтри для відсортування саме постанов Верховного Суду з правовими висновками, але і вони не відображають змін до таких правових висновків, зокрема у випадку, якщо Верховний Суд згодом відступить від них або змінить (уточнить) свою позицію щодо застосування норм права у певних правовідносинах.

Ця ситуація погіршується ще й тим, що навіть при подальшому відступі від правових висновків або їхньої зміни постанов Верховного Суду не підлягає скасуванню, а інформація про зміни в жодний спосіб не знаходить відображення у Єдиному державному реєстрі судових рішень щодо такої постанови.

І, навпаки, постанову Верховного Суду можуть скасувати, а Верховний Суд і далі активно посилається на свої правові висновки, викладені у скасованій постанові, адже скасування правових висновків Верховного Суду та скасування постанови не є тотожними поняттями.

Так, наприклад, постанову Великої Палати Верховного Суду від 25 травня 2021 року у справі № 910/11027/18 [7] скасувала 03.08.2022 сама ж Велика Палата Верховного Суду за результатами її перегляду за нововиявленими обставинами.

Водночас Верховний Суд у своїх рішеннях у банківських справах продовжує активно посилатися на правові висновки, викладені у скасованій постанові Великої Палати Верховного Суду від 25 травня 2021 року у справі № 910/11027/18 (постанова ВС 29 травня 2024 року у справі № 910/15260/18 [8], постанова ВС від 18 жовтня 2023 року у справі № 758/5941/20 [9], постанова ВС від 24 травня 2023 року у справі № 910/1895/20 [10]).

Такий складний процес відслідковування змін у правових позиціях Верховного Суду, врахування правових висновків Верховного Суду у скасованих постановах призводить до плутанини не тільки в адвокатському середовищі, а й серед суддів.

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 30.01.2019 року у справі № 755/10947/17 [11] зазначила, що незалежно від того, чи перераховані усі постанови, у яких викладена правова позиція, від якої відступила Велика Палата Верховного Суду, суди під час вирішення тотожних спорів мають враховувати саме останню правову позицію Великої Палати Верховного Суду.

Такий теоретично доцільний висновок є досить складним для практичного застосування з причин відсутності технічної можливості відслідковувати правові позиції Верховного Суду щодо застосування норм права та змін до них в офіційних джерелах.

Суддя Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду Лариса Рогач у своїй презентації «Відступи Великої Палати Верховного Суду у господарських справах» [12] зазначила, що причинами виникнення розбіжностей у судовій практиці є:

- нестабільність неякісність існуючого законодавства;
- робоче навантаження суддів та працівників апарату;

- недостатній рівень горизонтальної та вертикальної комунікації суддів;
- відсутність та недостатній рівень можливостей сучасних технологій, недостатність обсягу фінансування системи судочинства;
- відсутність необхідної пошукової системи судових рішень;
- різне розуміння, тлумачення та застосування загальних правових понять, положень матеріального та процесуального права.

Цілком зрозуміло, що принцип єдності судової практики не може бути абсолютним, оскільки це б зупинило розвиток права, позбавило суди виправляти свої позиції в умовах динамічних змін законодавства.

Водночас якщо Верховний Суд постійно змінює трактування одного й того ж закону в різних випадках, це викликає плутанину серед юристів та громадськості.

Консультативною радою європейських суддів у висновку № 11 (2008) щодо якості судових рішень [13] зазначено:

- визнаючи повноваження судді тлумачити закон, слід пам'ятати також і про обов'язок судді сприяти юридичній визначеності, яка гарантує передбачуваність змісту та застосування юридичних норм, сприяючи тим самим забезпеченню високоякісної судової системи;
- метою судового рішення є не тільки вирішення певного спору через надання сторонам юридичної визначеності, а часто також установлення судової практики, яка може попередити виникнення інших спорів та забезпечити суспільну гармонію.

Така ситуація призводить до того, що судді різних інстанцій використовуватимуть різні правові позиції, що порушує єдність судової практики та знижує передбачуваність правосуддя.

Часті зміни Верховного Суду до своїх попередніх висновків зумовлює правову невизначеність та підриває довіру до судової системи.

Насамперед слід визначитись з поняттям подібності (тотожності) правовідносин. І це є певним викликом.

Велика Палата Верховного Суду неодноразово зазначала, що подібність суд касаційної інстанції визначає з урахуванням обставин кожної конкретної справи (пункт 32 постанови від 27 березня 2018 року у справі № 910/17999/16 [14]; пункт 38 постанови від 25 квітня 2018 року у справі № 925/3/17 [15], пункт 40 постанови від 16 травня 2018 року у справі № 910/24257/16 [16]; пункт 22 постанови від 5 червня 2018 року у справі № 243/10982/15-ц [17]; пункт 24 постанови від 31 жовтня 2018 року у справі № 372/1988/15-ц [18]; пункт 22 постанови від 5 грудня 2018 року у справах № 522/2202/15-ц [19] тощо). Заразом під час практичного застосування критеріїв подібності (тотожності) правовідносин у судових справах судді продовжують застосовувати свої суб'єктивні критерії.

Визначену проблему можна вирішити за допомогою впровадження технічних рішень, обов'язкових для застосування судами всіх інстанцій. Це може бути, наприклад, відповідний модуль у Єдиному державному реєстрі судових рішень, який буде прогнозувати судові рішення, частиною якого і стане встановлення подібності/тотожності правовідносин за певними критеріями (суб'єктивний, об'єктивний, змістовний). Розроблення такого модуля дозволить як прогнозувати судові рішення адвокатам перед поданням позовної заяви, так і проводити аналітику судових рішень і контроль забезпечення єдності судової практики Верховним Судом, який з огляду на закон є найвищим судом у системі судоустрою України та забезпечує сталість і єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом.

До того ж впровадження технічних рішень за допомогою штучного інтелекту дозволить застосовувати норми закону з дотриманням фундаментальних принципів права, на чому постійно акцентує увагу ЄСПЛ у своїх рішеннях. Крім того, таке технічне рішення дозволить уникати і впливу політичної кон'юнктури або інших зовнішніх чинників, що негативно впливатиме на єдність і незалежність судової системи. А також створює відчуття непослідовності в ухваленні рішень.

Згадане технічне рішення дозволить швидко та ефективно аналізувати існуючі правові позиції Верховного Суду та дозволить визначити чіткі критерії для відступу від попередніх

правових позицій. У такий спосіб Верховний Суд повинен буде ретельно обґрунтувати необхідність відступу від попередніх правових висновків, посилаючись на нові обставини, зміни у законодавстві або міжнародні правові стандарти, що своєю чергою сприятиме стабільності судової практики. Це є важливою умовою для забезпечення правової безпеки та захисту прав людини.

У результаті модернізації Єдиного державного реєстру судових рішень та впровадження нових аналітичних систем щодо судової практики, а саме щодо аналізу правових позицій Верховного Суду (їхніх змін), окремих думок, Верховний Суд точно розумітиме:

- у яких правовідносинах назріла потреба щодо перегляду чинної правової позиції;
- чому попереднє рішення більше не відповідає умовам сучасного правозастосування або суперечить принципам права;
- чи вплинули на втрату актуальності правової позиції зміни у законодавстві;
- чи вплинули на втрату актуальності правової позиції еволюція суспільних відносин, економічних або соціальних обставин.

Ще один важливий аспект, який набирає актуальності у сучасному праві – це забезпечення поступового переходу від чинних правових позицій, адже відступ не повинен створювати правову невизначеність або порушувати стабільність права.

Забезпечення поступового переходу є вкрай важливим, адже на сьогодні правники зіштовхуються з тим, що позови подають до суду з урахуванням однієї позиції Верховного Суду, а в процесі судового розгляду Верховний Суд може відійти від викладених раніше правових позицій, що може поставити сторону у невігідне становище порівняно з тим, на що вона розраховувала під час подання позову. Тож особа, звертаючись до суду, не знає, чого очікувати і може опинитися у ситуації, коли сплатила судовий збір, понесла витрати на правничу допомогу, а їй ще доведеться компенсувати судові витрати опонента, що не є справедливим та призводить до невизначеності права.

Консультативною радою європейських суддів у висновку № 20 (2017) про роль судів у забезпеченні єдності застосування закону [20] зазначено, що *якби сторони розуміли б свої позиції заздалегідь, вони навіть могли б вирішити не звертатися до суду. Адвокати мали б у такому випадку розуміти, наскільки це можливо, які саме надавати поради своїм клієнтам, тобто сторонам процесу, щодо їхніх прав. Прецеденти чи ustalена судова практика (надалі – судова практика), які встановлюють чіткі, послідовні та надійні правила, можуть скоротити потребу залучення судів до вирішення спорів. Якщо є можливість посилатися на попередні судові рішення, які були прийняті в подібних справах, зокрема вищими судами, відповідні справи могли б розглядатися більш ефективно* (п. 7).

Існуюча практика застосування нової правової позиції Верховного Суду до правовідносин, що існували до того як позиція була сформована (ретроспективний підхід), є застарілою.

В умовах постійних змін у законодавстві зміна правових позицій Верховним Судом є неминучою. Тому назріла необхідність впровадження механізмів щодо застосування нових правових позицій Верховного Суду на перспективу.

Висновки. Дотримання принципу верховенства права суддями всіх рівнів допомагає уникати конфліктних рішень та підходів. Принцип верховенства права містить забезпечення єдності та передбачуваності судової практики.

В такий спосіб єдності судової практики можна досягнути завдяки встановленню чітких нормативних правил, обов'язковості правових позицій Верховного Суду, огляду практики та належному функціонуванню нових технічних рішень для аналізу судових рішень, контролю технічних і правових механізмів та інструментів, що ефективно мають забезпечувати єдність судової практики.

Такий інструмент як відступ від попередніх позицій Верховного Суду може позитивно впливати на єдність судової практики, коли це дозволяє виправити помилки, врахувати нові обставини або узгодити правові позиції з міжнародними стандартами. Однак, часте використання цього правового інструменту може призвести до нестабільності та правової

невизначеності. Тож важливо дотримуватися балансу, забезпечуючи обґрунтованість і прозорість таких рішень.

Формування єдиної практики та забезпечення її сталості є основним завданням, яке покладено законом на Верховний Суд. Ключову роль у забезпеченні єдності судової практики відіграє Верховний Суд, а нові технічні рішення щодо роботи судової системи призведуть до підвищення його авторитету.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / *Голос України* від 13.07.1996 № 128.
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII / *Верховна Рада України. Голос України*, 2017, 11, 28.11.2017 N 221-222, ст. 13, ст. 36.
3. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 03.10.2017 №2147-VIII / *Верховна Рада України. Голос України*, 2017, 11, 28.11.2017 N 221-222, ст. 236.
4. Рішення Вищої Ради Правосуддя від 19.04.2018 № 1200/0/15-18: Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень. *Закон і Бізнес*, 2018, 05, 10, N18-19.
5. Олена Кібенко. Нові підходи Великої Палати Верховного Суду до забезпечення єдності судової практики». *Судебно-юридическая газета*, 2018, URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/129294-novi-pidkhodi-velikoyi-palati-verkhovnogo-sudu-do-zabezpechennya-yednosti-sudovoyi-praktiki?fbclid=IwAR0nUPg6D9yYZYL0Xmr2MC6kWXThsZ6I-SFStEOUUqCAIKo9qooGyFTmKJEE>
6. Інформація з сайту Верховного Суду, URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1399652/>
7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 25 травня 2021 року у справі № 910/11027/18, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97220727>
8. Постанова Верховного Суду від 29 травня 2024 року у справі № 910/15260/18, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121383225>
9. Постанова Верховного Суду від 18 жовтня 2023 року у справі № 758/5941/20, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114322794>
10. Постанова Верховного Суду від 24 травня 2023 року у справі № 910/1895/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111552004>
11. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30.01.2019 р. у справі № 755/10947/17, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79834955>
12. Лариса Рогач у своїй презентації «Відступи Великої Палати Верховного Суду у господарських справах». URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Prez_Rogach_2022_02_18.pdf
13. Висновок № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів щодо якості судових рішень. Офіційний портал Судова влада. Верховний Суд : вебсайт. URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn_11_2008.pdf (дата звернення 18.03.2024).
14. Постанова Верховного Суду від 27 березня 2018 року у справі № 910/17999/16, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73188742>
15. Постанова Верховного Суду від 25 квітня 2018 року у справі № 925/3/17, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73727727>
16. Постанова Верховного Суду від 16 травня 2018 року у справі № 910/24257/16, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74023468>
17. Постанова Верховного Суду від 5 червня 2018 року у справі № 243/10982/15-ц, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74838890>
18. Постанова Верховного Суду від 31 жовтня 2018 року у справі № 372/1988/15-ц, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79298617>
19. Постанова Верховного Суду від 5 грудня 2018 року у справах № 522/2202/15-ц, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79298391>
20. Висновок № 20 (2008) Консультативної ради європейських суддів щодо якості судових рішень (Страсбург, 10 листопада 2017 року). Офіційний портал Судова влада. Верховний Суд : вебсайт. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/opinion_20_ua.pdf

